

The cultural expeditions of memory in Constantin Negruzzi's letters

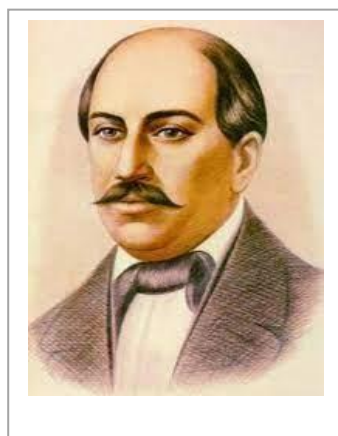
Drd. Luciana CHIRIC (LUPU)

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *The pioneer in Romanian literature, a forty-eight writer, Costache Negruzzi, structured his work in several cycles, and the last section was entitled „Black on white. Letters to a friend.” Negruzzi integrates into the existing cultural process, managing to contribute to the improvement of other literary species such as memory, literary letter, short story. We discover in Letters studies of history, philological notes, sketches of morals, travel notes, some letters having an accentuated journalistic character. The documentary value of the Letters is marked by the memorialistic side of the writer, an aspect highlighted by Paul Cornea: „the memorialistic inclination prevails” in evoking interesting figures, in picturesque descriptions, in the repertoire of anecdotes. Addressing the Letters to an Imaginary Friend agrees with the writer's artistic temperament, character and concerns, as a direct participant in the social and cultural edifice that Romanian society went through in the middle of the 19th century. The writer, being a fine observer of the people who animated the world of Moldovan cities and villages, “captures” the human atmosphere of the time, thus discovering a picturesque sui generis world, consisting of “old” and “new” people in search of cultural identity and morale.*

Keywords: *letters, journalistic character, forty-eight writer, memorialist writer*

Literatorii români de la începutul veacului XIX, veacul naționalităților, dornici să sprijine în procesul general de prefaceri, emanciparea politică a națiunii lor, și-au văzut inițiativele și entuziasmul dramatic confruntate cu starea limbii aceluia timp. Până atunci, limba română trecuse prin grele încercări. Asemenea poporului care o vorbea, suferise de pe urma agresiunilor din toate părțile, a invaziilor, a hărțuielilor neslăbite.”¹

¹ Gabriel Dimisianu, *Introducere în opera lui Constantin Negruzzi*, Editura Minerva, București, 1984, p. 5.

Literatorii români din epocă trăiau drama insuficiențelor limbii. Limba de care dispuneau era greoaie și imprecisă, nepregătită să exprime mulțimea noțiunilor noi, împiedicată în nodozitățile arhaismelor. Proza lui nu are nimic din vetustatea fără farmec a lui Asachi; chiar șovăielile sale filologice, inerente vremii, păstrează un interes lexical pentru cititorul de azi.”² Cea mai mare parte din creația lui C. Negruzzi se desfășoară sub semnul memorialismului, fie că e vorba de nuvele, anecdote, amintiri, portrete, note turistice, scrisori, toate înfățișându-ne tablouri ale vieții sociale a moldovenilor în prima jumătate a secolului al 19-lea. „Capodopera memorialistică a lui Negruzzi este fără doar și poate *Cum am învățat românește* (1836), cu stilul ei dulce și proaspăt ca mierea de pădure, cu humorul ei bătrânesc și viu, care o situează între permanențele prozei noastre, dincolo de orice considerent istoric.”³

„Scriitorii români din primele decenii ale veacului trecut, istoric edificați asupra rosturilor noastre ca popor, racordați, datorită înmulțirii contactelor, la curente de sensibilitate europeană, instruiți, mulți dintre ei la școlile din apus, oameni de talent mai robust sau mai firav, cum sunt în oricare epocă, acești scriitori români, angajați fierbinte în luptele politice, dar mobilizați și de ideea de artă, aveau la dispoziție pentru a exprima ce acumulasera și ce trăiau lăuntric o limbă anacronică din multe puncte de vedere, o limbă ce încă se resimțea de pe urma traumelor suferite anterior, a maltratărilor suportate în vremuri vitrege.”⁴ Ca pe toată lumea din epocă, limbii îl va obseda și pe Constantin Negruzzi. Întârzierile, alterările, constrângerile la care limba noastră fusese supusă și care lăsaseră atâtea urme, întâlneau pentru prima dată voința de manifestare a unui mare scriitor, scriitorul român cel mai important din prima jumătate a veacului XIX.

„În mai multe *scrisori* din *Negru pe alb* se poate vedea că lui Negruzzi perspectiva filologică nu-i era străină - analizează lexicul, sintaxa, fonetismele, urmărește împrumuturile și dă sugestii de adopțiuni, propune etimologii și caută soluții de transcriere pentru trecerea la alfabetul latin- cu toate acestea, spiritul esențial în care tratează problemele limbii fără îndoială că este acela al unui scriitor.”⁵ *Scrisorile la un prieten* sunt scrisori imaginare, care îi îngăduie expeditorului să atace subiecte diverse, într-o manieră liberă, ceea ce îl face să fie unul din primii noștri publiciști literari.⁶ Unele scrieri reprezintă evocări de locuri și oameni, altele reprezintă „fiziologii”⁷, adică portrete morale, „caractere”, altele intervin în chestiuni de limbă sau de istorie. *Scrisorile* ne duc

² Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971, p. 40-41.

³ I. Negoieșcu, *Istoria literaturii române*, vol. I (1800-1945), Editura Minerva, București, 1991, p. 31.

⁴ Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *op.cit.*, p. 8.

⁵ Gabriel Dimisianu, *op.cit.*, p. 12.

⁶ *Idem*, p. 122.

⁷ *Ibidem*.

mai aproape de formula interioară a omului Negruzzi, pentru a contura latura lăuntrică, care-i dă substanța și culoarea unei părți însemnate a scrierilor negruzziene. Jovialitatea lui Constantin Negruzzi este transmisă tonului spiritual al *Scrisorilor*, perspectivei destinsă din care autorul lor privește viața umană și întâmplările lumii prin care trece. Negruzzi cultivă autoironia observând defectele altora pe care le ironizează.

În „Negru pe alb”, norma literară dispăre, scriitorul este liber față de propria sa lucrare, îl putem cunoaște pe omul moral și social Negruzzi, în toată complexitatea, cu gândurile și contradicțiile sale. Ca tehnică, *Scrisorile* oscilează între însemnarea reportericească din *Pelerinagiu* sau *Băile de la Ems* și dezlănțuirea vehement retorică din *Vandalism*, între discuțiile de relativă specialitate în chestiunile de limbă (*Critică*) și beletristica propriu-zisă. Scurte ca dimensiuni, de o concentrație fără efort, ele relevă un scriitor stăpân pe mijloacele sale de expresie, revigorând cuvinte vechi aflate în textele cronicarilor sau apelând la neologisme capabile de a comunica nuanțe până atunci necunoscute. În opinia lui Liviu Leonte, Constantin Negruzzi nu a avut vocația călătoriei așa cum a avut-o Dinicu Golescu, Ion Codru Drăgușanu sau V. Alecsandri. În *Scrisoarea I* întâlnim pe Negruzzi observatorul care, aplecat asupra indivizilor, creează „fiziologii” și, trecând prin „poliția romanului,” notează: „Un lanț de dughene de lemn, muced de vechie, cu lungi și spânzurate streșine, în care pentru toată marfa un rufos jidan întinde traiste, frânghii și băuturi, alcătuiesc una și singura uliță a Romanului. Materialul imaginilor trimite la clasicismul secolului al XVIII-lea. O comparație galantă figurează confluența Moldovei („trândava Moldovă”) cu Siretul: „Întocma ca o cocheta, după ce face multe cotituri, vine de s-aruncă în brațele Siretului amarezului ei”.⁸ Aluziile livrești abundă. Cărturarul își verifică impresiile prin cunoștințe extrase din lecturi. Călătorul trecând prin Ruginoasa „pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lângă mărirea feodalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri-sprijeni a patriei și a tronului-ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon droit*.”⁹

Natura este văzută tot la modul general din *Plimblare*: „răcoreala atmosferei, sănineața orizontului, vioșia verdeței”, „pitoresc”, „peisaj romantic”, „frumoasă poziție”, „încântătoare priveală”, abundă aceleași ecouri livrești: citate în limbi străine, retorism din succesiunea exclamațiilor și a repetițiilor, comparații mitologice. În *Pelerinagiu* scriitorul este mai sceptic, călătoria fiind un mijloc de abstragere din ambianța curentă, care nu-i mai este prielnică. Idealul lui Negruzzi este întruchipat de părintele Paisie de la mănăstirea Răducanul, viețuind în liniște în chilia sa acoperită de viță: „ Părintele Paisie

⁸ Constantin Negruzzi, *Negru pe alb*, Editura Minerva, Scrisoarea I, p. 6.

⁹ *Ibidem*.

are o mică chilie în monastirea Răducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul neofit, cu care nicidecum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor.”¹⁰

Memorialistica nu ocupă locul central al *Scrisorilor*, intenția documentară fiind mult mai redusă decât la Ion Ghica. Atunci când o întâlnim, ea cedează locul literaturii, preocupărilor morale, sociale sau istorice. Câteva scrisori au un caracter preponderent literar. Întâlnim în ele pe Negruzzi evocator al trecutului, permițându-și accente critice când epoca e mai depărtată, propunând ca model vremurile dinainte de revoluție, cunoscute în copilărie și tinerețe. *Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte)* ne introduce în vremea fanarioților, cu moravuri corupte, ascunse sub aparențe hilare. Scriitorul se gândește nostalgic la copilărie și la unul din tipurile caracteristice de atunci, plăcintarul. Ideea, care revine și în alte ocazii, a civilizației cu schimbările ei radicale, nu-l conduce spre reflecții triste. El narează în stilul său detașat, colorat cu o tentă de umor, două întâmplări care produc efecte de mari dimensiuni. De la o plăcintă pornește un masacru între „ianiceri” și „tulimeani”, „după spargerea eteriștilor” în 1821, de la o alta titlul de vornic al unui boier acordat de un domn fanariot. Nuanța satirică nu împiedică povestirea să se mențină la un ton de bună dispoziție și comunicativitate. Istoria unei plăcinte a trecut, concentrată, în sceneta lui V. Alecsandri, „Stan Covrigariul”.

Câteva *Scrisori* au un caracter publicistic mult mai accentuat. Ele tratează probleme istorice, sociale, literare. Punctul de plecare e, de obicei, un anume eveniment, o situație care stimulează aptitudinile polemice, ironice sau moralizatoare ale scriitorului. În *Scrisoarea III (Vandalism)*, Negruzzi se împotrivesc demolării cetăților antice, cum s-a întâmplat cu Ghertina, lângă Galați, ale cărei pietre au fost folosite pentru *pavelarea* ulițelor. El critică pulverizarea vestigiilor antichității: „Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?”¹¹ Textul lui Negruzzi are o valoare publicistică și polemică, acesta atrăgându-i exilarea.

„În *Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă)*, accentul cade pe eseul istoric. *Ochire retrospectivă* e un compendiu al istoriei Moldovei, cu elogiul traiului patriarhal care ar fi existat până la Ștefan inclusiv, când aristocrația, adevărata „idră”, nu începuse a-și manifesta ambițiile.”¹² Fricțiunile domn-boieri au urmări dezastruoase, corupția devine principiu de guvernare. Negruzzi surprinde în *Ochire retrospectivă* un mecanism care a prejudiciat secole de-a rândul istoria țărilor românești: „Idra ne pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai vârtos. Prilejul nu lipsește. Ragalii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; și de unde

¹⁰ *Idem*, p. 125-126.

¹¹ Constantin Negruzzi, *op.cit.*, p. 18.

¹² Liviu Leonte, *Constantin Negruzzi*, Editura Minerva, București, 1980, p. 179.

stoarce ăst nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme sub împilarea despotismului și a aristocrației!”¹³

„*Scrisorile* interesează nu atât sub raport documentar, cât sub cel literar.”¹⁴ Dacă ne referim la valoarea de *anticipație* a operei lui Negruzzi, atunci *Scrisorile* oferă cea mai incontestabilă contribuție. Trecerea la clasicismul temperamental e un proces identificat de Vladimir Streinu drept „clarificarea naturii proprii”¹⁵, observabil și la Gr. Alexandrescu, repetat de marii scriitori ai secolului al XIX-lea, Alecsandri, Odobescu, Eminescu, D. Păcurariu descoperă clasicismul structural al lui Negruzzi în imagini, compoziție, inclusiv în lucrările aparținând romantismului, anume preferințe în textele traduse.¹⁶

Perioada pașoptistă a fost considerată nu numai o epocă de tranziție, ci și de renaștere în toate planurile existenței social-politice, culturale, științifice, naționale și e firească o orientare spre enciclopedism. În acest sens, Negruzzi s-a manifestat în multe domenii ale culturii și artei, deși realizări remarcabile a obținut doar în câteva dintre acestea. Asemenea altor pașoptiști, Negruzzi a cules folclor, a teoretizat fenomenul folcloric, l-a comentat în studiul „Cântece populare a Moldaviei” și s-a inspirat în unele creații ale sale din folclor.

Scrisoarea XII („Păcală și Tândală”), realizată în tradiție folclorică debutează cu o antiteză trecut-prezent, de proveniență romantică, dar și universal valabilă, a conflictului dintre generații. Acestei neînțelegeri dintre bătrâni și tineri, existente încă din antichitate îi sunt atribuite caracteristici proprii contemporaneității pașoptiste prin referirile la limba împestrițată cu tot felul de cuvinte străine inutile, la portul cosmopolit și la înfățișarea fizică de care străbunii s-ar întrista. „Afirmația unuia dintre tineri referitoare la faptul că povestea bătrânului îi va face să doarmă și realizarea acestuia în final reprezintă nu doar un procedeu al unității compoziției, ci are și alte semnificații, între care inaderența tinerilor la tradiții neprelucrate și neselectate potrivit sensibilității lor, imposibilitatea de a recepta conceptual un text într-un timp al expunerii, dificultatea de a pătrunde înțelepciunea dobândită în secole de viață.”¹⁷

Dacă în scrierile literare cu temă istorică sunt conturate diferite chipuri de domnitori, în Scrisoarea XXII („Istoria unei plăcinte”) se schițează o fantezie umoristică pe tema conducătorului de țară. Maniera folclorică a viziunii amintind de „la plăcinte, înainte...” este evidentă. Ironia și umorul cunosc nuanțe diferite, aflate într-o gradație ascendentă, în trei momente. Primul, al copilăriei, etapă fericită a vieții, de care autorul și interlocutorul epistolar își amintesc cu nostalgie, când plăcerea de a mânca o plăcintă era un eveniment.

¹³ Constantin Negruzzi, *op.cit.*, p. 18.

¹⁴ Liviu Leonte, *op.cit.*, p. 184.

¹⁵ Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, IV, Editura Minerva, București, 1976, p. 249.

¹⁶ D. Păcurariu, *Clasicismul românesc*, Editura Minerva, 1971, București, p. 91-99.

¹⁷ Neagu Perianu, *Despre opera literară a lui Constantin Negruzzi*, ediția a II-a completată, Editura Pax Aura Mundi, Galați, p. 30.

Afirmația că „poezia plăcintarului a fost ucisă de civilizație” e doar o figură de stil, pentru că de fapt, este vorba de ireversibilitatea perioadei copilăriei. Al doilea moment este fixat la 1821, când două cete de ostași turci se luptă între ei pentru a cumpăra o... plăcintă, iar treizeci dintre ei și-au dat viața pentru această „nobilă” cauză. În al treilea moment se face legătura între plăcintă și un domnitor fanariot. Într-o abordare realistă cu elemente romantice, C. Negruzzi este mereu preocupat de soarta țării, de situația poporului, de viitorul acestora, aspirând spre o cunoaștere a unei metafizici a istoriei. Domnitorul din scrisoarea lui Negruzzi are un singur „ideal”: plăcintele. „Fantezia este dusă la paroxism în situația când curtenii uită să pregătească într-o zi la masa domnitorului obișnuita plăcintă. Când urma să se producă tragedia pedepsirii „vinovaților”, apare o impresionantă plăcintă adusă de trimisul unui boier „inspirat”, căruia, drept mulțumire, domnitorul i-a acordat rangul boieresc de vornic. Ironia și umorul par aici lipsite de orice intenție polemică sau critică.”¹⁸

În opinia lui Titus Moraru, „traducerea și circulația fiziologiilor contribuie, alături de factorii complecși, care trebuie căutați în realitățile românești din perioada anterioară revoluției și în climatul ei sedicios, la împământenirea speciei. Fiziologia va cunoaște fluctuații în denumire. Inițial, terminologia, impusă repede prin traduceri, oscilează între *caracter, figură, icoană, portret, caricatură, tablou*.¹⁹ Autorii de fiziologii au conștiința *zugrăvirii* după un anumit sistem a unor realități, atribut esențial al metodei. Negruzzi mărturisea în *Provințialul* (1840), care abia în volumul *Păcatele tineretelor din 1857* primește titlul de „fiziologie”, că „*ar fi păcat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic*”. De cele mai multe ori se apelează în paralel la articol, termen impus de necesitățile gazetăriei pentru că fiziologia își face loc ca articol satiric în coloanele ziarelor și revistelor în strânsă simbioză cu schița.”²⁰

După părerea lui I. Negoïtescu, mare parte din creația lui C. Negruzzi are accente memorialiste, fie că e vorba de amintiri, nuvele, portrete, scrisori, anecdote sau note turistice, toate creând tablouri ale vieții cotidiene moldovenești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În opinia Anei-Maria Boariu, toate *Scrisorile la un prieten* pot fi considerate o enormă epistolă încheiată cu o formulă la fel de laconică, sfârșită abrupt. Epilogul este partea care dă o simetrie perfectă *Scrisorilor* atât din punct de vedere al îndeplinirii funcției sale, cât și dimensional. În acest sens, „Negru pe alb” trădează o vocație a construcției, completând în mod diversificat și fericit nuvela Alexandru Lăpușneanu, care este ilustrativă în acest sens pentru scriitor. Pasiunea aceasta pentru structură arată o certă vocație clasică a lui Negruzzi, care a fost remarcată de mulți critici literari.

¹⁸ *Idem*, p. 27-28.

¹⁹ Titus Moraru, *Fiziologia literară*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 127.

²⁰ *Idem*, p. 127.

Faptul că autorul își consideră opera drept o proprie „Mărturisenie”, prin aceasta punând un *quod erat demonstrandum* la scrisorile sale, așezându-l pe scriitor în galeria romanticilor de certă vocație realistă.

Bibliografie:

- Cioculescu, Șerban, Streinu, Vladimir, Vianu, Tudor, (1971), *Istoria literaturii române moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Dimisianu, Gabriel, (1984), *Introducere în opera lui Constantin Negruzzi*, Editura Minerva, București.
- Leonte, Liviu, (1980), *Constantin Negruzzi*, Editura Minerva, București.
- Negoîtescu, I., (1991), *Istoria literaturii române*, vol. I (1800-1945), Editura Minerva, București.
- Negruzzi, Constantin, (*Negru pe alb*, Editura Minerva, Scrisoarea I.
- Negruzzi, Constantin, (1986), *Noi epistole către prieteni*, de Ana-Maria Boariu, Editura Albatros, București.
- Păcurariu, D., (1971), *Clasicismul românesc*, Editura Minerva, București.
- Perianu, Neagu, *Despre opera literară a lui Constantin Negruzzi*, ediția a II-a completată, Editura Pax Aura Mundi, Galați.
- Streinu, Vladimir, (1976), *Pagini de critică literară*, IV, Editura Minerva, București.

